

Doc. ddr. Edin Kukavica

Univerzitet u Sarajevu (BiH) / University of Sarajevo (BiH)

Pedagoški fakultet / Faculty of Educational Sciences

ekukavica@pf.unsa.ba

Primljeno / Received: 14. 04. 2026.

Prihvaćeno / Accepted: 12. 06. 2026.

BIOGRAFIJA GEOGRAFIJE¹

BIOGRAPHY OF GEOGRAPHY²

Moj zavičaj u svjetskoj povijesti profesora Šaćira Filandra djelo je koje se temom, njenom obradom, stilom i sadržajem znakovito izdvaja iz korpusa historiografske, sociološke i/ili politološke literature pisane unutar dominirajućih literarno-teorijskih tokova u Bosni i Hercegovini. Biografija geografije – kako sam bio slobodan kvalificirati *Zavičaj*... - spisateljski vješto vješto balansira između formi biografija značajnih, utjecajnih i nerijetko moćnih političkih ličnosti i političke geografije teritorija gotovo zanemarljive veličine između Ljubuškog, Mostara i Stoca ali na kojem su ponikle, odgajane i izrasle ličnosti koje će ponekad, presudno utjecati na odluke, procese i događanja između Moskve, Beča i Istanbula. Autorov stil objedinjava žanrovske karakteristike historije političkih ideja od vremena Ali-paše Rizvanbegovića preko Esada Ćimića do Rusmira Mahmutećehajića, te od fra Rafe Barišića preko Gojka Đoge do fra Joze Zovke, naporedo s tim nudi i elemente filozofije prilagođavanja i preživljavanja karakteristične za ljude ponikle u nenaklonjenim okolnostima i na surovim geografskim širinama, te naročite vrste pregleda inter-obiteljskih i kros-familijarnih poznatih kao sage.

Prvi – ili radije, drugi (poslije gornjeg) – kuriozitet ove knjige počiva u činjenici da je *mjesto radnje* ustvari, autorov osobni, biološki, obiteljski i familijarni zavičaj, jug Hercegovine, Dubravsko visoravan u općini Stolac koje se vide „dijelovi općina: Stolac, Ljubinje, Nevesinje, Mostar, Čitluk, Ljubuški, Čapljina, Neum, Ploče i Metković”, odnosno „geografski prostor između planina Velež na sjeveru i Žabe na jugu, oivičen trima starim gradovima: Stocem, Počiteljem i Blagajem”, višemilenijumski historijski

¹ Tekst je prikaz knjige: Šaćir Filandra, *Moj zavičaj u svjetskoj povijesti*, Sarajevo, Bošnjačka zajednica kulture, 2026.

² This text is a review of the book: Šaćir Filandra, *Moj zavičaj u svjetskoj povijesti*, Sarajevo, Bošnjačka zajednica kulture, 2026.

prostor omeđen gradinama, gomilama i grobljima od antičkih do savremenih vremena.

Naporeda sa fizičkim, autor svoj zavičaj doživljava i znakovito metafizički kvalificirajući ga kao „duhovni prostor pripadanja i određenja, mjesto gdje sam svoj, kod kuće, gdje osjećam toplinu i blizinu, gdje se nalazim smiraj, prihvaćanje i prepoznatljivost. Zavičaj je zagrljaj. Njegova doživljaja je uvijek, kao i u mom slučaju, tačka s kojom se identificiram, iz koje izražavam i u koju uranjam osoban i individualan, mada je njegovo postojanje univerzalno, svaki čovjek ga ima. On se osjeća i nosi sa sobom dalje od svijeta. (...) Mjesto kojem se raduje (...) brana zaboravu i pometnji (...) utočište jastvu”.

Glavne uloge su stvarni susjedi / komšije autorovih predaka, ljudi koje su autori precima poznavali, pozdravljali se, kumovali i orodaivali, s kojima su popravljali ograde između imanja i nosili plodove zemlje na iste pijace ... a veliki broj ličnosti iz impresivnog indexa imena autor osobno poznaje, sa mnogima je dijelio isti radni i životni prostor, političko prizorište i zrak, te stoga ne treba da čudi osjetan emotivni naboj poput „sjene traume, nostalgije i nezaborava”, ali i iskreno divljenje prema ljudima o kojima piše koji su premda ponikli u malim mjestima „s odvažnošću gradili svijet i davali doprinose njegovoj povijesti”.

Autor je fasciniran biografijama ljudi o kojima piše, „odvažnim ljudima (...) koji su hrabro iskorištavali na širu, nerijetko i svjetsku pozornicu na kojoj su ostavljali značajnu tragediju”, divi se njihovim postignućima i ulogama u domovinskim i svjetskim relacijama ali ih i iskreno voli. Možda iz perspektive iz koje posmatra sadašnjost i aktualne susjede, komšije, vjerujući ili nadajući se da je – temeljem takvih predaka i prethodnika koji su živjeli možda, i u težim, burnijim i složenijim vremenima u kojima su uspje(va)li ostaviti značajan trag – iskorak ka dobroj sadašnjosti i boljoj budućnosti mogući, štaviše izvjestan. Jer, ako je Stolac sa širom okolinom bio u stanju izroditi gotovo nenabrojivo mnoštvo ličnosti koje su u produžetku, bile u stanju svijet učiniti svojim stvarnim zavičajem, ići korak ispred svih, biti sukobe i sa zakonima svog vremena, te osjetiti i tamničenja ali ipak, odigrati uloge za koja i kakve nisu imali nikakve predispozicije čak, i realizirani bili su u svom vremenu neshvaćeni, a u budućnosti potisnuti, marginalizirani, nevalorizirani i previše etnicizirani... vjerovati je da ni savremeno doba nije lišeno karakternih, reljefnih, ličnosti sa osobnim integritetom koji su u stanju (pre)okrenuti stvari u opću korist.

Knjiga je konceptualno podijeljena na tri cjeline. U prvoj, središnja tema jesu političke biografije i politički aspekti života i rada odabranih ličnosti,

pitanjima i temama koje su pokretali, odluka u kojima su sudjelovali ili na čije donošenje su utjecali, procesa koje su oblikovali... Po autorskom izboru, u knjizi se obrađuju sljedeće osobe i dvije porodice: Mihajilo Miloradović i grof Mihail Andrejević Miloradović kao članovi porodice Miloradovića iz Dubrave, porodica Opijača, grof Sava Vladislavić, Ahmed-paša Džezzar, Hadži-beg Mehmed Rizvanbegović, Ali-paša Rizvanbegović, fra Rafo Barišić, muftija Mustafa Sidki ef. Karabeg, don Ivan Musić, Mustafa Golubić, Muhamed Mehmedbašić, Asim Behmen, Dimitrije Mitrinović, Šerif Arnautović, Salih Baljić, Šefkija Behmen, Salim Ćerić, Alija Isaković, Esad Ćimić, Gojko Đogo, Nijaz Duraković, fra Jozo Zovko, Omer Behmen i Rusmir Mahmutćehajić. Posebno zanimljive jesu reference o međusobnim odnosima između svih uvršenih ličnosti bilo u formi poznavanja, saradnje, prijateljstva ili neprijateljstva, koji je doista, postojao, te one koje napose govore o izuzetnosti obrađenih ličnosti, zbog čega su postale i temom umjetničkog i književnog stvaralaštva.

Na drugoj tematskoj razini su političke ideje i procesi u kojima su sudjelovale odabrane ličnosti u historijskim i društvenim okolnostima zvaničnog dolaska islama u Hercegovinu, padu bosanskog kraljevstva, transformaciji domaćeg plemstva i genealogiji porodica; ratovanju Bošnjaka na strai i za potrebe Osmanskog sultanata, odnosu ruskog cara Petra Velikog prema Balkanu; dvojici Stočana koji su porazili Napoleonovu vojsku; Karlovačkom miru, Berlinskom kongresu, osmanskim reformama i bošnjačkom konzervativizmu; identitetskim matricama i obrascima bosanskog stanovništva, o imenu Bosne i Hercegovine, jugoslavenstvu, bosanstvu, nezavisnoj Bosni i Hercegovini...

Prema osobnom priznaju autora, knjiga nema ni ideološku, niti moralno-političku nakanu, te da joj je, (ne)očekivano, jedina nakana da (u tom smislu) bude nekorisna „dajući prednost životu nad ideološko-povijesnim formacijama u kojima se odvijao” potvrđujući stvarnost (sve)obuhvatne, zajedničke, transetničke pluralnosti, budući da „faktički prikazuje, a ne konstruiše ideološki, sve oblike bliskosti i različitosti naših naroda”. U tom smislu, knjiga je sasvim hotimičan „prilog umanjenju kulture zaborava, upravo zasnovane na različitim ideološkim nacrtima vrednovanja ličnosti i povijesnih zbivanja”. U produžetku, ovo je i knjiga o identitetu i to, prije svega, o odnosu modernizacije i identiteta u uvjetima tehnoglobalizacije. „Uvijek su ljudi s naših prostora imali grupne, etnoreligijske identitete i bili su ih svjedoci, ali nikada kao danas identitet nije bio politiziran i instrumentaliziran. U prošlosti su se subjektivnosti identiteta više poštovali no danas, granice među njima su bile mekše i poroznije, da bi ih modernost u savremenosti ideologizirao i okoštao.”

Suštinski odan dijalektici kao zbiljski, jedinoj temeljnoj osobenosti ukupnosti društvenih i historijskih događanja profesor Filandra iz fokusa ovog naročitog historigrafskog pregleda izmješta događaje (po)smatrajući ih rezultatom jednakosti u kojoj su sporedni činioци okolnosti i potezi, te u prvi plan historije (umjesto događaja) stavlja čovjeka, dovoljno zanimljivo napose, pojedinca! izravno ukazujući na činjenicu da je čovjek, ustvari - kao što jeste - osnovni činilac bez kojega logično, ne bi ništa bilo. Antropocentrirajući povijest, podređujući objektivno u njoj subjektivnim, individualnim ljudskim sudbinama, profesor Filandra reafirmira i empirijski potvrđuje tezu da svijet počiva na onima koji se mire i slažu, a napreduje (samo) zahvaljujući onima koji se ne mire, ne slažu i najbitnije, imaju ideju, te uz voljni moment, i spremnost da je plasiraju i / ili provedu u djelo.

Drugim riječima, nimalo ne oduzimajući od značaja niti umanjujući golema historijska događanja povijest u Zavičaju... profesora Filandre ne slovi (samo) kao niz velikih, krucijalnih i presudnih događaja sa poznatim datumima, mjestom odvijanja i glavnim akterima nego, cijeli niz naizgled malih, običnih, životnih odluka uvjetno rečeno, nepoznatih ljudi.

Čitajući *Zavičaj*... profesora Filandre izvan uobičajenog čitateljskog, odnosno, pomalo zrakasto, poprečno i između redova teško se oteti dojmu da profesor Filandra pišući o ljudima ustvari, skreće pažnju na jednako bitan domen: prostor, teritorij, zemlju... za što smo – i ljude i zemlju – doista, izgubili elementarni osjećaj značaja.